

OHJAAJIEN JA KEHITYSVAMMAISTEN KOKEMUKSIA ART-TOIMINNASTA  
TAHKOKANKAALLA

Anna Ervasti ja Kimmo Järvitalo  
Opinnäytetyö, syksy 2013  
Diakonia-ammattikorkeakoulu  
Diak Pohjoinen, Oulu  
Sosiaalialan koulutusohjelma  
Sosiaali- ja kasvatustieteiden  
suuntautumisvaihtoehto  
Sosionomi (AMK)

## TIIVISTELMÄ

Ervasti, Anna & Järvitalo, Kimmo. Ohjaajien ja kehitysvammaisten kokemuksia ART-toiminnasta Tahkokankaalla. Diak Pohjoinen, Oulu, syksy 2013, 48s. 3 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma, sosiaali- ja kasvatustieteiden suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata ohjaajien ja kehitysvammaisten kokemuksia Aggression Replacement Training (ART) -menetelmästä Tahkokankaan palvelukeskuksessa. Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tietoa, jonka avulla voidaan arvioida ART-toiminnan vaikutuksia ja kehittää käytäntöä kehitysvammaisten kanssa tehtävän työn välineenä.

Opinnäytetyö tehtiin laadullisena tutkimuksena. Aineisto kerättiin haastattelemalla ohjaajia ja kehitysvammaisia ryhmäläisiä. Kerätty aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tulosten mukaan ART-menetelmä on sovellettavissa vammaistyön välineeksi. ART-toiminnalla havaittiin olevan vaikutuksia kehitysvammaisten ryhmäläisten käyttäytymiseen. Toiminta soveltui parhaiten nuorille kehitysvammaisille, joilla on riittävä ymmärryksen taso ja kyky kommunikoida. Ohjaajat toivoivat lisää aikaa toiminnan suunnittelulle.

Asiasanat: Kehitysvammaisuus, kehitysvammatyö, teemahaastattelu, Aggression Replacement Training, haastava käyttäytyminen, laadullinen tutkimus

## ABSTRACT

Ervasti, Anna & Järvitalo, Kimmo. The experiences of Aggression Replacement Training -activity by instructors and mentally disabled people at Tahkokangas. Diaconia University of Applied Sciences. Degree programme in social sciences. Option in social services and education. Degree: Bachelor of social services. Pages:48 Appendices:3 Language: Finnish. Oulu, autumn 2013

The purpose of the thesis was to depict experiences of Aggression Replacement Training-activity by the instructors and mentally disabled people at Tahkokangas service center. The aim was to produce information, with which it's possible to evaluate the effects of Aggression Replacement Training and develop the customs as a tool in the work with mentally disabled people.

The thesis was made as a qualitative research. The material was gathered interviewing instructors and mentally disabled people in the spring of 2013. The material gathered was analyzed using the inductive content analysis.

According to the results of the thesis Aggression Replacement Training –activity can be applied as a tool for work with mentally disabled people. Aggression Replacement Training -activity had been detected to effect the behavior of disabled people. The activity was best suited for young mentally disabled people, with a sufficient capacity of understanding and an ability to communicate. The instructors were hoping to have more time for planning the activity.

Key words: Mental disability, work with the mentally disabled, focused interview, Aggression replacement training, challenging behaviour, qualitative research

# SISÄLTÖ

|   |    |
|---|----|
| 1 JOHDANTO .....  | 5  |
| 2 KEHITYSVAMMAISTEN SOSIAALISET TAIDOT, NIIDEN PUUTE JA HARJOITTELEMINEN .....      | 7  |
| 2.1 Kehitysvammaisuus ja sen tasot .....  | 7  |
| 2.2 Sosiaaliset taidot .....  | 9  |
| 2.3 Kehitysvammaisten henkilöiden haastava käyttäytyminen .....                     | 11 |
| 2.4 ART-menetelmä .....   | 12 |
| 3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET .....                                       | 15 |
| 4 TOTEUTUSYMPÄRISTÖ, AINEISTON KERUU JA ANALYSOINTI .....                           | 16 |
| 4.1 Toteutusympäristö .....   | 16 |
| 4.2 Aineiston keruu .....   | 17 |
| 4.3 Aineiston analysointi .....   | 20 |
| 5 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET .....  | 22 |
| 5.1 Ohjaajien ja kehitysvammaisten ryhmäläisten kokemukset ART-toiminnasta .....    | 22 |
| 5.2 Kokemukset ART-toiminnan vaikutuksesta käytökseen vaihtelevia .....             | 28 |
| 5.3 Kehitysideoita .....  | 31 |
| 6 JOHTOPÄÄTÖKSET .....  | 35 |
| 7 POHDINTA, JATKOTUTKIMUSHAASTEET JA TULOSTEN VERTAILUA AIEMPIIN TUTKIMUKSIIN ..... | 37 |
| 7.1 Pohdinta .....  | 37 |
| 7.2 Jatkotutkimushaasteet .....   | 37 |
| 7.3 Tulosten vertailua aiempiin tutkimuksiin .....                                  | 38 |
| 8 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS .....                                     | 40 |
| 8.1 Eettisyys .....   | 40 |
| 8.2 Luotettavuus .....  | 41 |
| 9 LÄHTEET .....   | 43 |
| LIITE1: Haastatteluun suostumuslomake ryhmäläisille .....                           | 46 |
| LIITE 2: Haastatteluun suostumuslomake ohjaajille .....                             | 47 |
| LIITE 3: Haastattelun runko .....   | 48 |

# 1 JOHDANTO

Kehitysvammaistyötä tekevät ihmiset kohtaavat haastavaa käytöstä työssään lähes päivittäin. Merkittävimpiä syitä haastavalle käytökselle ovat kehitysvammaisten henkilöiden puutteet sosiaalisissa taidoissa, omien tunteiden käsittelyssä ja niiden hallitsemisessa. Harmittoman oloiset epäselvyydet arjessa saattavat johtaa esimerkiksi siihen, että kehitysvammaisen purkaa tunteitaan vahingoittamalla ympäristöään, itseään tai muita ihmisiä.

Tietynlaisen käytöksen ja käytöstapojen merkitykset ovat usein kehitysvammaisille henkilöille epäselviä. Miksi minun pitää kiittää ja miksi minun pitää pyytää anteeksi? Aggression Replacement Training, ART, on menetelmä, jonka avulla harjoitellaan sosiaalisia taitoja, vihanhallintaa ja moraalista päättelyä. Menetelmä on suunniteltu erityisesti aggressiivisesti ja vetäytyvästi käyttäytyville nuorille ja nuorille aikuisille.

Opinnäytetyömme aiheena on kehitysvammaisten sekä ohjaajien kokemukset Aggression Replacement Training –ryhmäharjoitusmenetelmän käytöstä Tahkokankaan palvelukeskuksessa. Opinnäytetyömme tarkoituksena on kuvata kehitysvammaisten ja ohjaajien kokemuksia ART-toiminnasta Tahkokankaan palvelukeskuksessa. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa, jonka avulla voidaan arvioida ART –toiminnan vaikutuksia ja kehittää käytäntöä. Opinnäytetyön aihe on työelämälähtöinen ja se toteutetaan yhteistyössä Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kehitysvammahuoltoon kuuluvan Tahkokankaan palvelukeskuksen kanssa.

Alan ammattilaisina olemme luonnollisesti kiinnostuneita aiheesta, joka voisi tuottaa helpotusta työhömmä ja samalla edistää asiakkaamme hyvinvointia. Sosiaalisten taitojen puute on este normalisaatiolle. Normalisaatiolla tarkoitamme periaatetta, jonka mukaan kehitysvammaisella tulee olla

samanlaiset mahdollisuudet, oikeudet ja vapaudet kuin meilläkin. (Lehtinen & Pirttimaa 1995, 20; Kaski, Manninen & Pihko 2009, 163.)

## 2 KEHITYSVAMMAISTEN SOSIAALISET TAIDOT, NIIDEN PUUTE JA HARJOITTELEMINEN

### 2.1 Kehitysvammaisuus ja sen tasot

Kehitysvammalla tarkoitetaan käsitys- ja ymmärtämiskyvyn alueella olevaa poikkeamaa, joka rajoittaa yksilön toimintakykyä. Kehitysvammasta johtuvat toimintakyvyn rajoitteet ovat pitkäaikaisia tai pysyviä ja ne vaikeuttavat kehitysvammaisen suoriutumista tavallisessa arjessa omassa elinympäristössään. Maailman terveysjärjestön tautiluokituksen ICD-10:n mukaan älyllinen kehitysvammaisuus on tila, jossa henkisen suorituskäyvyn kehitys on estynyt tai puutteellista. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2006, 9,165.)

Suomen kehitysvammalaissa kehitysvammaisella tarkoitetaan henkilöä, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen, syntymän yhteydessä tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja. Erityishuollon palveluiksi voidaan lukea esimerkiksi tutkimukset yksilöllisen palvelu- ja huollontarpeen selvittämiseksi, ohjaus, kuntoutus ja toiminnallinen valmennus sekä asumis- ja työtoiminnan järjestäminen. (Laki kehitysvammaisen erityishuollosta 23.6.1977/519.; Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystoimisto i.a.)

The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD) malli älyllisestä kehitysvammaisuudesta perustuu toiminnallisuuteen. Malli keskittyy kehitysvammaisen yksilön ympäristön ja älyllisten ja adaptiivisten taitojen vuorovaikutukseen. Adaptiivisilla taidoilla tarkoitetaan sitä, miten yksilö täyttää häneen kohdistuvat itsenäisen suoriutumisen ja sosiaalisen vastuullisuuden odotukset. Keskimääräistä matalamman älykkyyden lisäksi kehitysvammaisella on rajoitteita kahdella tai useammalla seuraavista adaptiivisten taitojen osa-alueista: kommunikaatio, itsestä huolehtiminen, kotona asuminen, sosiaaliset taidot, yhteisössä toimiminen, itsehallinta, terveys

ja turvallisuus, oppimiskyky, vapaa-aika ja työ. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 16-17.)

Kehitysvammaisuus jaetaan vamman laadun perusteella yleisesti eri tasoille riippuen älykkyydosamäärästä ja siitä miten paljon kehitysvammaisuus vaikuttaa henkilön jokapäiväiseen elämään. Henkilöitä, joiden älykkyydosamäärä on välillä 50–69, kutsutaan lievästi kehitysvammaisiksi henkilöiksi. (Kaski, Manninen & Pihko 2006, 18–19; Lönnqvist 2011, 61.) Lievästi kehitysvammaiset lapset tiedostavat oman poikkeavuutensa ja tästä johtuen kokevat usein olevansa huonompia kuin muut. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2006, 176). Osa heistä saattaa kyetä käymään tuetusti tavallista koulua, joskin diagnoositta jääminen voi myöhemmin johtaa psyykkiseen sairastumiseen. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 20–21). Tilansa tiedostamisesta johtuen on tärkeää, että lievästi kehitysvammaisia lapsia tuetaan tarjoamalla heille onnistumisen kokemuksia. Onnistumisen kokemukset yhdessä riittävän ohjauksen kanssa voivat tukea lapsen kehitystä omatoimiseksi aikuiseksi ja selviytymistä tulevaisuuden haasteista. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2006, 176.)

Keskiasteisesti kehitysvammaisiksi henkilöiksi kutsutaan heitä, joiden älykkyydosamäärä on välillä 35–49 (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 18; Lönnqvist 2011, 61). Keskiasteisesti kehitysvammaisilla tuen tarve vaihtelee paljon. Laajemmista kehitysviiveistä huolimatta heidän on mahdollista kehittyä melko itsenäisiksi päivittäisissä toiminnoissaan, joskin he tarvitsevat ohjausta ja tukea arjessaan. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2006, 176; Kaski, Manninen & Pihko 2009, 21.)

Älykkyydosamäärän 20–34 omaavista henkilöistä käytetään ilmausta vaikeasti kehitysvammaisen (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 18; Lönnqvist 2011, 61). Vaikeasti kehitysvammaiset ovat muista ihmisistä riippuvaisia ja tarvitsevat tukea niin kotona, töissä kun koulussakin. Vaikeasti kehitysvammaiset voivat tulla melko itsenäisiksi pitkän ja tavoitteellisen kuntoutuksen avulla. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2006, 176; Kaski, Manninen & Pihko 2009, 18–21.)

Syvän älyllisen kehitysvammaisuuden termiä käytetään kuvaamaan henkilöitä, joiden älykkyydosamäärä on alle 20 (Lönqvist 2011, 61). Syvästi älyllisesti kehitysvammaisilla ihmisillä on suuria puutteita liikkumisessa, kommunikoinnissa, suolen ja rakon hallinnassa ja kyvyssä huolehtia henkilökohtaisista asioistaan. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2006, 176). Syvästi älyllisesti kehitysvammaisten kanssa keskitytään edellämainittujen elämän perustaitojen harjoitteluun ja sen tuloksena heistä voi kehittyä jokseenkin omatoimisia jollain alueella. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 18–22).

## 2.2 Sosiaaliset taidot

Sosiaalisten taitojen termi on sidoksissa aikaan ja kulttuuriin. Termin käyttö on muuntunut monta kertaa ajan saatossa, eikä tietyillä sosiaalisilla taidoilla ole välttämättä samaa arvoa kuin aiempina vuosikymmeninä on ollut. Sosiaalisia taitoja ovat esimerkiksi ongelmanratkaisutaito, empatia ja hienotunteisuus. Taitava ongelmanratkaisija selviää arjen haasteista valikoimalla toimintamalleistaan sopivan mallin kuhunkin tilanteeseen. Empaattinen ihminen osaa asettua toisen ihmisen asemaan ja hienotunteinen henkilö kykenee toimimaan loukkaamatta muita. (Keltikangas-Järvinen 2010, 21–23.)

Sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan muiden ihmisten kanssa olemiseen tarvittavia, yhteisössä yleisesti hyväksytyjä, opittuja taitoja ja tapoja (Malm, Matero, Repo & Talvela 2006, 204.) Sosiaalisten taitojen harjoittelulla tuetaan kehitysvammaisten henkilöiden itsenäistä selviytymistä myös tavallisen asuinympäristönsä ulkopuolella (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 205). Näin ollen samalla kehitetään puitteita sosiaalisen inklusion toteutumiseksi vammaisten ja ei-vammaisten ihmisten välillä (Itkonen 1998, 139).

Pohjana sosiaalisten taitojen oppimiselle ovat hyväksytyksi ja ymmärretyksi tuleminen ja tarve selviytyä itsenäisesti. Kehitysvammainen lapsi tarvitsee vuorovaikutusta muiden lasten ja aikuisten kanssa kehittyäkseen sosiaalisissa taidoissa. Oppimistapoina voidaan pitää muiden ihmisten jäljittelyä ja malleista

oppiminen, joita voidaan ryhmissä harjoitella. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2006, 179, 204.)

Kehitysvammaisen lapsen kielellisten taitojen kehittämiseksi tulisi kommunikaation olla vastavuoroista ja aloitteellista. Lisäksi on tärkeää, että kodin ja sen ulkopuoliset tahot ovat perillä siitä, miten lapselle missäkin kommunikoidaan ja miten lapsen kommunikointia voidaan edistää. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2006, 179.)

Kehitysvammaisille tyypillisiä vaikeuksia ovat itsensä ilmaiseminen ja ymmärtäminen. Kehitysvammaisten vuorovaikutuskyky ja kognitiivinen kapasiteetti ovat tavallista heikommat ja tästä johtuen kielen käyttö ja oppiminen on vaikeampaa. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2006, 193.) Oppimisvaikeudet vaativat paneutumista niiltä ihmisiltä, jotka kehitysvammaisen lapsen kanssa viettävät aikaa. Tulisi pyrkiä rohkaisemaan lasta ilmaisemaan itseään ja jaksaa odottaa kun vastaus keskustelussa viipyy. Vuorovaikutuksen tulisi myös olla tasa-arvoista, sillä se on yksi edellytys kommunikoinnin kehittymiselle. Kehitysvammasta ja kuntoutuksesta riippuen aikuiset kehitysvammaiset kommunikoivat vaihtelevan tasoisesti aina täydellisestä kommunikointikyvyttömyydestä sujuvaan puheeseen. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 197–198.)

Kehitysvammaisen minäkuva kehittyy vuorovaikutuksen seurauksena samalla, kun hän tekee valintoja ja saa kokemuksia muihin ihmisiin vaikuttamisesta ja siitä, mitä seurauksia valinnoilla on. Keskeisessä roolissa ovat oman osaamisen ja oppimisen rajallisuuden tiedostaminen sekä realististen tavoitteiden asettaminen kehitysvamman puitteissa. Sosiaalisia taitoja opetellaan kehitysvammaisten ihmisten kanssa sillä tavoitteella, että kehitysvammainen henkilö oppisi käyttäytymään ja toimimaan asiallisesti yleisesti hyväksytyllä tavalla. Tarkoituksena olisikin, että kehitysvammainen henkilö oppisi kunnioittamaan muiden ihmisten oikeuksia sekä samalla tiedostamaan omansa. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 204–206.)

Ahonen on opinnäytetyössään tutkinut kehitysvammaisten henkilöiden psykososiaalista toimintakykyä. Opinnäytetyön tulokset osoittavat että merkittävimmät puutteet kehitysvammaisten psykososiaalisessa toimintakyvyssä ilmenevät muun muassa ilmaisutaidon, empatiakyvyn ja sosiaalisen tilannetajun kohdalla. (Ahonen 2012, 51–53.)

### 2.3 Kehitysvammaisten henkilöiden haastava käyttäytyminen

Yksilön haastava käytös on häiritsevää tai vaarallista toimintaa, johon yksilön sosiaalinen ympäristö vastaa jollain tavalla (Kontio 2000, 23). Haastava käyttäytyminen on jokapäiväinen ilmiö monissa hoito-, kasvatus- ja terveydenhuoltoalojen yksiköissä (Kerola & Sipilä 2007, 9). Yleensä haastava käyttäytyminen ilmenee väkivaltaisuuksina itseä tai muita ihmisiä kohtaan, mutta sillä on myös lukuisia muita ilmenemismuotoja. Haastavan käyttäytymisen muotoja ovat muun muassa lyöminen, raapiminen, pureminen, potkiminen, ruumiin eritteillä sotkeminen, eritteiden syöminen, huutaminen, valvominen, tavaroiden heittäminen ja särkeminen sekä liika tai liian vähä syöminen. (Kerola & Sipilä 2007, 15–16.; Gillberg, 27; Kaski, Manninen & Pihko 2009, 113.)

Ennen haastavan käyttäytymisen ilmenemistä on yleensä mahdollista havaita ennusmerkkejä tulevasta. Ennusmerkit voidaan jakaa muutoksiin puheessa, tunnetilassa ja fyysisessä tilassa. Muutokset puheessa voivat olla esimerkiksi solvaava kielenkäyttö, uhkailu, syyttely, riidan haastaminen, puheäänien tai -rytmin muutokset, epäluuloinen puhe tai puhumattomuus. Tunnetilan muutokset voivat esiintyä kireytenä, kiihtyneisyytenä, ärtyneisyytenä, ahdistuneisuutena tai lääkkeistä kieltäytymisenä. Muutokset fyysisessä tilassa voivat olla esimerkiksi motorinen levottomuus, tuijottaminen, kehon jännittyneisyys, hikoilu, ihon värin muutokset, vetäytyvyys tai takertuvuus. (Kerola & Sipilä 2007, 14.)

Ennusmerkkejä tunnistamalla tilanteita, joissa haastavaa käyttäytymistä esiintyy, voidaan ennakoida ja näin ollen ennaltaehkäistä oikeanlaisella reagoinnilla (Kerola & Sipilä 2007, 14). Tiedostamalla haastavan käyttäytymisen syyt ongelmaan voidaan vaikuttaa tehokkaammin. Yleisiä syitä haastavalle

käyttäytymiselle ovat opittu toimintamalli, kommunikoimmin pulmat, sosiaalisten tilanteiden ymmärtämisen vaikeus ja tunteiden tunnistamisen sekä käsittelyn vaikeudet. Yleistäen voidaan sanoa, että sosiaalisten taitojen puute on merkittävin syy haastavaan käyttäytymiseen. (Kerola & Sipilä 2007, 30–32, Kaski, Manninen & Pihko 2009, 114–116.)

Haastavaa käyttäytymistä on mahdollista lievittää myös kognitiivisen terapian avulla. Vaatimuksena onnistumisille ovat riittävä aika ja panostus sekä yksilön että yhteisön kannalta. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 113.) Haastavan käyttäytymisen karsiminen edellyttää koko työryhmän sitoutumista yhteisiin pelisääntöihin. Toivottavaa on, että samat pelisäännöt olisivat käytössä kaikissa muissakin haastavasti käyttäytyvän henkilön toimintaympäristöissä. Tarkka kirjaaminen, arviointi ja seuranta voivat auttaa karsimaan haastavaa käyttäytymistä laukaisevia tilannetekijöitä ja löytämään kaavoja käyttäytymiselle. (Kerola & Sipilä 2007, 35–37.)

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:n teettämän tutkimuksen mukaan kehitysvammaisuuden tasolla on yhteys haastavan käyttäytymisen määrään. Tehdyssä tutkimuksessa ilmeni, että sekä itseensä että ulkopuolisiin suuntautuvan haastavan käyttäytymisen määrä lisääntyi, kun älyllisen kehitysvammaisuuden taso syveni. On myös todettu, että vaikeammin kehitysvammaisilla ilmenee vähemmän ulkopuolisiin suuntautuvaa haastavaa käyttäytymistä. (Itälinna, Leinonen & Saloviita 1994, 154.)

## 2.4 ART-menetelmä

ART –menetelmän nimi tulee sanoista Aggression Replacement Training. ART on nuorille ja nuorille aikuisille tarkoitettu ryhmämuotoinen harjoittelumenetelmä, jolla pyritään ehkäisemään antisosiaalisuutta ja aggressiivisuutta. Menetelmän on kehittänyt Arnold P. Goldstein ja sitä on käytetty hoitolaitoksissa, kouluissa ja avohoidossa ympäri maailmaa vuodesta 1977 lähtien. (Goldstein, Glick & Gibbs 1998, 11.)

Menetelmä pohjautuu ajatukselle siitä, että aggressiiviset teot johtuvat monista eri syistä riippumatta siitä, tapahtuvatko ne esimerkiksi koulussa tai kotona. Syyt aggressiiviselle käytökselle voidaan jakaa sisäisiin ja ulkoihin tekijöihin. Sisäisistä tekijöistä puhuttaessa tarkoitetaan puutteita ihmissuhdetaidoissa, henkilökohtaisissa taidoissa ja sosiaalis-kognitiivisissa taidoissa. Puutteita saatetaan paikata aggressiivisella käyttäytymisellä, joilla pyritään pääsemään tavoitteisiin joita ei muuten saavuteta. Ulkoisiksi tekijöiksi voidaan luetella esimerkiksi ikätoverit ja vanhemmat, joilla on suuri merkitys nuoren sosiaalisten taitojen kehittämisessä. Ulkoiset tekijät ovat merkittävässä roolissa sen näkökulman kannalta, että aggressiivinen käytös olisi pääasiallisesti opittu tapa toimia. (Goldstein, Glick & Gibbs 1998, 11, 44–46.)

ART-menetelmällä harjoitellaan kolmea eri osa-aluetta, jotka liittyvät keskeisesti toisiinsa: sosiaaliset taidot, vihanhallinta ja moraalinen päättely. Sosiaalisten taitojen harjoitteluosiossa nuoret saavat erilaisia esimerkkejä korrektista toiminnasta ja mallintamalla harjoittelevat oppimaansa roolien ja erilaisten tilanteiden avulla. Käytännössä nuoret harjoittelevat esimerkiksi pyytämään anteeksi ja siten he saavat konkreettisemmän kuvan siitä miltä tuntuu kun pyydetään anteeksi. Harjoituksista annetaan palautetta, kehuja ja kehitysideoita, jotta opitusta toimintatavasta tulisi mahdollisimman hyvä. Nuoria rohkaistaan osallistumaan harjoitukseen mahdollisimman paljon, jotta niistä tulisi yleisiä ja käytettyjä tapoja toimia erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. (Goldstein, Glick & Gibbs 1998, 45–46.)

Vihanhallintaan liittyvässä osiossa nuoret oppivat, mitä vihaisena ei pitäisi tehdä. Nuoret oppivat tunnistamaan niitä ulkoisia ja sisäisiä ärsykejä, jotka saavat aikaan suuttumisen ja vihan tunteen. Tämän lisäksi he harjoittelevat suuttumisensa rauhoittamista esimerkiksi hengittämällä syvään, laskella kymmeneen tai poistamalla ärsyttävästä tilanteesta. Tämän jälkeen ketjussa on muistutusvaihe, jonka aikana nuoren on tarkoitus muistuttavien tai toisin sanoen itseä ohjaavien lauseiden avulla purkaa suuttumusta aiheuttavia tekijöitä. Kriittisimmän rauhoittamisvaiheen jälkeen pyritään löytämään soveliaampi toimintamalli aggressiivisen käyttäytymisen tilalle. Viimeinen vaihe

reaktioketjussa on itsearviointi, jossa tarkastellaan suoritettua ketjun toimivuutta. (Goldstein, Glick & Gibbs 1998, 46.)

Moraalisen päättelykyvyn osiossa nuori harjoittelee järkevää, ei-aggressiivista toimintaa sosiaalisissa tilanteissa, joita hän oikeassa elämässä kohtaa. Moraalisen päättelyn osio tukeutuu paljolti kahteen edeltävään osioon ja edellyttää nuorelta vahvaa kykyä hillitä vihantuntemuksiaan ja taitoa pystyä kohtaamaan mahdollinen haastava tilanne rakentavalla tavalla. Edistyäkseen sosiaalisten taitojen harjoittelussa tulee nuoren käydä asioita läpi myös moraalisesta näkökulmasta. Ryhmämuotoinen malli on eduksi, koska on huomattu että paremmalla moraalisesta päättelyn tasolla olevat nuoret voidaan nähdä yleisen moraalisesta päättelyn tasoa nostavina tekijöinä. Tämä taas on eduksi niille, joiden moraalisesta päättelyn taso on muita matalampi. (Goldstein, Glick & Gibbs 1998, 11, 46–47.)

Kaikkien kolmen menetelmän on yksittäin käytettynä todettu tuottavan huomattavia lyhyen aikavälin muutoksia. Menetelmien yhdistelmän oletetaan tuottavan parempia pidemmän aikavälin muutoksia, kuin menetelmät yksittäin käytettynä. (Goldstein, Glick & Gibbs 1998, 47.)

ART-menetelmää on tutkittu Suomessa vasta vähän. Tutkittua tietoa menetelmän käytöstä lasten ja nuorten kanssa on olemassa jonkin verran, mutta kehitysvammatyön välineenä menetelmää on tutkittu varsin niukasti. Leena Lindroos on tutkinut ART-menetelmää sosiaalisten taitojen harjoitteluvälineenä perhetukikeskuksessa. Tutkimuksensa johtopäätöksissä Lindroos tuo ilmi tarpeen menetelmän lisätutkimukselle. (Lindroos 2011, 35.)

### 3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyömme tarkoituksena on kuvailla ohjaajien ja kehitysvammaisten ryhmäläisten kokemuksia ART-toiminnasta Tahkokankaan palvelukeskuksessa. Tavoitteena on tuottaa tietoa, jonka avulla voidaan arvioida ART-toiminnan vaikutuksia ja kehittää käytäntöä kehitysvammaisten kanssa tehtävän työn välineenä.

#### Tutkimuskysymykset

1. Millaisia kokemuksia ART-toiminnasta ohjaajilla ja kehitysvammaisilla ryhmäläisillä on?
2. Miten ART-toiminta on vaikuttanut kehitysvammaisten käyttäytymiseen sosiaalisissa tilanteissa ohjaajien ja kehitysvammaisten ryhmäläisten oman kokemuksen mukaan?
3. Millaisia kehitysideoita ohjaajilla ja ryhmäläisillä on?

## 4 TOTEUTUSYMPÄRISTÖ, AINEISTON KERUU JA ANALYSOINTI

### 4.1 Toteutusympäristö

Opinnäytetyömme toteutettiin Tahkokankaan palvelukeskuksessa, joka on Pohjois- Pohjanmaan sairaanhoitopiiri ky:n kehitysvammahuollon tulosalueeseen kuuluva jäsenkuntien kehitysvammahuollon palveluja täydentävä palvelukeskus. Tahkokankaan palvelukeskus tuottaa pitkäaikaisia laitoshoidon palveluja, tutkimus-, kuntoutus, asumis- ja poliklinikkapalveluja, tilapäishoitoa sekä työ- ja päivätoimintaa. Asukas- ja asiakaspaikkoja Tahkokankaalla on 180 ja palvelukeskus työllistää vakituisesti 280 henkilöä. (Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri 2012.)

ART-menetelmä on otettu Tahkokankaalla käyttöön syksyllä 2011, jota ennen kymmenen palvelukeskuksen työntekijää koulutettiin ART-ryhmien vetäjiksi. ART-toimintaa tarjotaan kaikille Tahkokankaan asiakkaille. Opinnäytetyön toteuttamisaikaan ART-toimintaan osallistui yhteensä 15 asiakasta ja 10 ohjaajaa, asiakkaiden ikäjakauma oli 15-55 –vuotta. Kaikki ryhmäläiset olivat Tahkokankaan asumispalveluiden tai työ- ja päivätoiminnan asiakkaita.

Ryhmäläiset valitaan hakemusten perusteella ja uusia ryhmiä muodostetaan joka syksy. Valitut asiakkaat ja asukkaat pyritään jakamaan toimintakyky- ja kommunikaatiotasonsa mukaisesti mahdollisimman homogeenisiin ryhmiin. ART-ryhmään kuuluu 2–4 ryhmäläistä ja kaksi ohjaajaa. Ryhmät kokoontuvat pääsääntöisesti syksystä kevääseen, kaksi kertaa viikossa 45–60 minuutin ajan. Osa ryhmäläisistä on kuitenkin osallistunut toimintaan jo kahdenkin vuoden ajan.

Opinnäytetyötämme varten haastattelimme neljää ohjaajaa ja neljää kehitysvammaista ART-toimintaan osallistunutta henkilöä. Ohjaajat olivat kaikki toiminnan alusta asti mukana olleita. Kehitysvammaisista osa oli ensimmäisen ja osa toisen vuoden ryhmäläisiä. Haastatellut ryhmäläiset olivat kaikki täysi-

ikäisiä, noin 18–50 -vuotiaita, suurin osa heistä oli kuitenkin alle 30-vuotiaita. Emme kokeneet tarpeelliseksi selvittää ryhmäläisten tarkkoja diagnooseja. Ohjaajien kertoman ja oman näkemyksemme mukaan he olivat lievästi ja keskiasteisesti kehitysvammaisia. Kaikki haastateltavat kommunikoivat puheella.

#### 4.2 Aineiston keruu

Opinnäytetyömme tutkimuksellisenä lähtökohtana on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tarkoituksena on kuvata kehitysvammaisten ja ohjaajien kokonaisvaltaisia ja subjektiivisia kokemuksia ART-toiminnasta (Kiviniemi 2001, 68). Laadullisen tutkimuksen lähtökohtia ovat muun muassa todellisen elämän kuvaaminen, hypoteesittomuus, ihminen tiedon keruun lähteenä ja tarkoituksenmukainen kohdejoukko (Eskola & Suoranta 2003, 15). Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on paljastaa ja löytää odottamattomia tosiasioita, eikä todentaa jo olemassa olevia hypoteeseja (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161–164). Laadullisessa tutkimuksessa kysymyksiin ei ole olemassa väärä tai huonoja vastauksia. On olemassa toisistaan poikkeavia tai toistensa kanssa yhteneväisiä näkemyksiä todellisuudesta, joista jokainen on yhtä oikea. (Morse, Swanson & Kuzel 2001, 85.)

Laadullisessa tutkimuksessa arvostetaan määrällisen edustettavuuden sijaan teoreettista edustettavuutta. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa ei ole tarkoituksena luoda tilastollisia yleistyksiä vaan pyritään mahdollisimman kattavasti kuvaamaan tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä. Merkittävää ei niinkään ole se kuinka monta osallistujaa tutkimuksessa on, vaan se kuinka paljon tietoa ilmiöstä saadaan. Tämän takia laadullisessa tutkimuksessa osallistujia on yleensä vähän. (Kylmä & Juvakka 2007, 58; Tuomi & Sarajärvi 2002, 87–88.)

Teoreettisen edustettavuuden vuoksi tutkimukseen osallistujien valinnan ei tule olla satunnaista vaan harkittua ja tarkoitukseen sopivaa (Tuomi & Sarajärvi 2002, 88; Eskola & Suoranta 2003, 18). Opinnäytetyössämme otannan

perusteena oli omakohtainen kokemus ART-toiminnasta ja kohdejoukkoon valittiin sekä ohjaajia että kehitysvammaisia ryhmäläisiä. Haastateltavien valinnassa kriteerinä ART-ryhmään osallistumisen lisäksi oli kyky ilmaista itseään ja ajatuksiaan.

Opinnäytetyön aineistonkeruumenetelmänä käytettiin haastattelua. Haastattelu on luonnollinen menetelmävalinta silloin, kun halutaan tutkia ihmistä ja tämän subjektiivisia kokemuksia ja näkemyksiä (Eskola & Vastamäki 2001, 24). Haastattelu sopii hyvin emotionaalisten aihealueiden tutkimiseen ja sen avulla voidaan myös saada kuvaavia esimerkkejä ilmiöstä. Haastattelu on menetelmänä joustava ja kysymysten sekä aiheiden järjestystä on helppo muunnella tilanteen edellyttämällä tavalla ja myös selventävien lisäkysymysten esittäminen on mahdollista. Haastattelu sopii aineistonkeruumenetelmäksi hyvin myös silloin kun osallistujiin kuuluu mahdollisesti puutteellisen luku- tai kirjoitustaidon omaavia, sillä kysymyksiin vastaaminen ei edellytä näitä taitoja. (Hirsjärvi & Hurme 1993, 14–15, 17; Tuomi & Sarajärvi 2002, 74–76.)

Puolistrukturoitu teemahaastattelu on yksi tutkimushaastattelun lajeista. Teemahaastattelussa kysymysten aihepiirit eli teemat ovat valmiiksi mietittyjä ja kaikille osallistujille samoja, mutta kysymykset on jätetty väljiksi. Valmiita vastausvaihtoehtoja ei ole, vaan osallistujat saavat vastata kysymyksiin omin sanoin. (Eskola & Suoranta 2003, 86; Hirsjärvi & Hurme 2001, 47–48.) Teemahaastattelu sopii hyvin yksilöllisten kokemusten ja näkemysten keräämiseen, sillä se ei sido haastattelua tutkimuksen tekijän omiin näkökulmiin, vaan tuo osallistujien äänen kuuluviin (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47–48).

Teemahaastattelun neljä keskeistä piirrettä ovat laajuus, spesifiys, syvyys ja henkilökohtainen konteksti. Laajuus tarkoittaa sitä että haastatteluun osallistuva saa tuoda esiin kaikki haluamansa näkökohdat. Spesifydellä tarkoitetaan sitä että valittujen teemojen avulla vastaukset saadaan kohdentumaan tiettyyn aiheeseen. Syvyydellä tarkoitetaan sitä että haastattelun tulisi auttaa haastateltavia kuvaamaan tutkittavan ilmiön affektiivisia, kognitiivisia ja evaluatiivisia merkityksiä. Henkilökohtaisella kontekstilla tarkoitetaan sitä että

haastattelu suunnataan haastateltavien subjektiivisiin kokemuksiin tutkittavasta ilmiöstä. (Hirsjärvi & Hurme 1993, 36.)

Havainnointi eli observointi on perusmenetelmä kaikkien tieteenalojen tutkimuksissa. On väitetty jopa että kaikki tieteellinen tieto perustuisi todellisuudesta tehtyihin havaintoihin. Havainnointityyppejä on useita ja havainnointia voidaan käyttää sekä käyttäytymistä että kielellisiä ilmaisuja tarkkailtaessa. Havainnointia voidaan käyttää aineistonkeruumenetelmänä joko niin, että observoinnin kohde on tästä tietoinen tai ei, toisin sanoen havainnointi voi olla reaktiivista tai ei-reaktiivista. Tieteellinen observoiminen voi vaihdella vapaamuotoisesta haastattelun yhteydessä tehtävästä tarkkailusta täysin systemaattiseen ja kontrolloituun havainnointiin. (Hirsjärvi & Hurme 1993, 17.)

Haastattelutilanteissa tapahtuva ei-reaktiivinen havainnointi sopi hyvin kehitysvammaisten haastatteluun. Havainnointi on menetelmänä haasteellinen ja se vaatii tutkimuksen tekijältä paljon. Tapahtumatulva voi olla suuri ja ilman videointia eri piirteiden havainnointi voi olla haastavaa. (Hirsjärvi & Hurme 1993, 38.)

Työelämän yhteyshenkilömme kautta lähetimme haastatteluun suostumuslomakkeet (LIITE 1 & LIITE 2) ohjaajille ja ryhmäläisille. Haastateltavat ryhmäläiset valikoituivat ohjaajien harkinnan ja ehdotuksen kautta. Harkinnan perusteena oli ryhmäläisen riittävä kyky ilmaista itseään ja ajatuksiaan. Näille ryhmäläisille kerrottiin opinnäytetyöstä ja haastattelusta, minkä jälkeen he saivat tehdä päätöksensä osallistumisesta.

Haastattelut järjestettiin Tahkokankaalla kahtena päivänä. Ensimmäisenä haastattelupäivänä haastateltiin ohjaajia ja haastattelu kesti noin yksi ja puoli tuntia. Toisena haastattelupäivänä haastateltiin ryhmäläisiä ja haastattelu kesti noin 45 minuuttia. Ryhmäläisten haastattelussa oli mukana yksi ohjaaja, joka ei itse ollut osallistunut haastatteluihin. Tutun ohjaajan läsnäolon koettiin helpottavan ryhmäläisten jännitystä.

Haastatteluissa edettiin valmiiksi laadittujen teemojen pohjalta, tarkentavia kysymyksiä esitettiin tarpeen mukaan, ryhmäläisten haastattelussa tarkennuksia jouduttiin käyttämään enemmän. Valittuja teemoja olivat: ryhmään osallistuminen, ryhmä, harjoitukset ja tehtävät, opitut sosiaaliset taidot, koettu muutos käyttäytymisessä, saatu palaute sekä kehittämisajatukset. Teemat olivat samat kummallekin haastatteluryhmälle. Haastattelut videoitiin aineiston purkamisen ja havainnoinnin helpottamiseksi.

Videointiin pyydettiin suostumus jokaiselta haastatteluun osallistuneelta. Osallistujille selitettiin videokameran käytön tarpeellisuus ryhmähaastattelussa ja kerrottiin että videot hävitetään opinnäytetyön valmistuttua samoin kuin muunkinlainen haastatteluaineisto. Videokamera oli haastattelutilanteessa mahdollisimman humaamattomasti sijoitettu huoneen nurkkaan, kuitenkin niin että kaikki haastateltavat näkyivät kuvassa. Videointi sujui ongelmitta eikä kameran käytön koettu häiritsevän haastatteluihin osallistuneita enää alkujännityksen hävittyä. Videoista oli apua haastatteluiden purkuvaiheessa etenkin silloin kun jonkun haastatellun puhe oli epäselvää ja eleiden ja ilmeiden avulla tarkoitukset selkenivät.

#### 4.3 Aineiston analysointi

Ennen varsinaista analyysivaihetta keräämämme aineisto litteroitiin eli videoidut haastattelut kirjoitettiin puhtaaksi. Litteroinnin jälkeen haastatteluaineisto käsiteltiin aineistolähtöisellä eli induktiivisella sisällönanalyysillä. Sisällönanalyysi on menettelytapa, jolla voidaan analysoida dokumentteja, kuten haastatteluja, systemaattisesti. Sisällönanalyysillä pyritään saamaan kuvaus tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Menetelmä auttaa järjestelemään aineiston varsinaista johtopäätösten tekemistä varten. Sisällönanalyysi perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan. Käsittelyn tarkoituksena on luoda hajanaisesta haastatteluaineistosta mielekkäästi luettavaa, selkeää ja yhtenäistä informaatiota. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105, 110.)

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta aiheesta. Analyysissä saadaan vastaus tutkimustehtäviin aineiston pohjalta luotuja käsitteitä yhdistelemällä. Induktiivinen sisällönanalyysi voidaan jakaa karkeasti kolmeen vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe on aineiston redusointi eli pelkistämisvaihe. Pelkistämisvaiheessa litteroitu aineisto pilkotaan osiin asetettujen tutkimustehtävien perusteella. Käytännössä tämä voi tapahtua esimerkiksi niin että litteroidusta aineistosta alleviivataan erivärisillä kynillä eri tutkimustehtäviin vastaavia ilmauksia ja kuvauksia. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–12, 115.)

Toinen vaihe on aineiston klusterointi eli ryhmittely. Tässä vaiheessa haastatteluaineistosta poimitut alkuperäisilmaukset läpikäydään tarkasti. Lisäksi haastatteluaineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa asiaa kuvaavat ilmaukset ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi sekä nimetään luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Luokittelun perusteena eli luokitteluyksikkönä voi olla esimerkiksi tutkittavan ilmiön ominaisuus, piirre tai käsitys. Klusterointivaiheessa aineisto tiivistyy ja luodaan pohja tutkimuksen perusrakenteelle sekä alustavia kuvauksia tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 112–113.)

Kolmannessa vaiheessa aineisto abstrahoidaan eli aineistosta erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja sen pohjaltaan luodaan teoreettisia käsitteitä. Käsitteellistämisen edetään haastatteluaineistossa käytetyistä alkuperäisilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Abstrahointia jatketaan yhdistelemällä luokituksia niin pitkälle kuin se aineiston sisällön näkökulmasta on mahdollista, lopulta päädytään tutkimustehtävien vastauksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 114–115.)

## 5 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

### 5.1 Ohjaajien ja kehitysvammaisten ryhmäläisten kokemukset ART-toiminnasta

Ohjaajien ja kehitysvammaisten ryhmäläisten kokemuksen mukaan ART-menetelmän soveltuvuus kehitysvammaisille henkilöille on vaihtelevaa. Toiminta vaatii pitkäjänteisyyttä ja sitoutumista, mutta toiminnalla on positiivinen vaikutus ryhmäläisten elämään. Ohjaajien kokemuksen mukaan heidän roolinsa on vaativa, mutta palkitseva.

Ohjaajien ja ryhmäläisten kokemuksen mukaan ryhmään osallistuneiden kehitysvammaisten aktiivisuus ja sitoutuneisuus ART-toimintaan on ollut vaihtelevaa. Ohjaajien mukaan kehitysvammaiset henkilöt sitoutuvat toimintaan hyvin, mutta jotkut, yleensä lievemmin kehitysvammaiset ryhmäläiset tarvitsevat enemmän muistuttelua siitä, että ovat sitoutuneita ja toimintaan tulee osallistua. Aktiivisuus harjoitukseen osallistumisessa, kotitehtävien tekemisessä ja uusien taitojen kokeilemisessä on myös vaihdellut. Kehitysvammaisten ryhmäläisten kertoman mukaan syy siihen, että kotitehtäviä ei ole tullut tehtyä tai taitoja ei ole tullut kokeiltua ryhmän ulkopuolella, on motivaation puutos. Ohjaajien kokemuksen mukaan osa ryhmäläisistä on harjoitusten suhteen hyvin aktiivisia, ideoivat aiheita keskenään eivätkä tarvitse ohjaajien tukea, kun taas osalla tuen ja motivoinnin tarve on suurempi.

*sit taas nämä heikkolahjaset --- sielt saattaa löytyä semmosta..  
täytyy aina muistuttaa että hei sä oot sitoutunu tähän juttuun.. kyl  
ne sitte tulee mutta vähän pitkin hampain.*

*-ohjaaja*

*No ei niitä(kotitehtäviä) jaksa tehdä.*

*-ryhmäläinen*

ART-menetelmään kuuluvat opetusvälineet ovat osoittautuneet toimiviksi kehitysvammaisten ryhmäläisten kanssa työskenneltäessä. Ohjaajien kokemuksen mukaan mallintamisella on erittäin suuri merkitys kehitysvammaisten ryhmäläisten oppimisessa. Ohjaajien ja suurimman osan ryhmäläisistä yhteinen mielipide oli, että kotitehtävät auttavat oppimisessa sillä niiden avulla opeteltuja asioita tulee kerrattua ja ne jäävät paremmin mieleen. Yhteinen mielipide oli myös se että mallintaminen ja harjoittelu sujuvat hyvin sen jälkeen kun alkuvaiheen jännityksestä on päästy yli. Eräs kehitysvammaisista oli kuitenkin edelleen sitä mieltä että mallintamistilanteet aiheuttavat jännitystä.

*--- alkaa niinku ujostuttaa ku toiset kattoo vierestä ku mää mallinnan jonku kanssa.*

*-ryhmäläinen*

*Sit siinä mallintamisessa sekin että kun harjotellaan sitä oikeeta tapaa tehdä se joku..kiittäminen, niin se havainnoidaan se väärä tapa --- esimerkiksi tiuskastaan: "no kiitos vaan!", --- niin sen niinkö hoksaa että hetkinen, tuohan tuntuu inhottavalta, tuo on tosi ruma tapa kiittää.*

*-ohjaaja*

Ohjaajien kokemuksen mukaan ryhmän sisäinen eritasoisuus ryhmäläisten kesken asettaa haasteita toiminnalle. Eritasoisuudella tarkoitetaan tässä tapauksessa erilaista ymmärryksen tasoa ja/tai kommunikointikykyä. Ohjaajat kokivat parempitasoisten ryhmäläisten turhautuvan silloin kun tiettyä aihetta jouduttiin kertaamaan useammalla tapaamisella muiden ryhmäläisten kanssa. Eräs ryhmäläisistä toi myös esiin ongelman liian hitaasta etenemisestä. Erilaisten kommunikointitapojen käyttäminen ryhmän sisällä oli myös koettu haasteelliseksi ja häiritseväksi tekijäksi toiminnan sujuvuuden kannalta.

*Muut ryhmäläiset vaan tuijotti sitä tulukkaa joka siinä teki mukavia juttuja eikä keskittyny ollenkaan siihen (opetukseen).*

*-ohjaaja*

*Se on vähän pitkäveteistä hommaa, ku käyään niin tarkkaan ne asiat läpi, että ne mennee sinne takaraivoon...*

*-ryhmäläinen*

Ohjaajien kokemusten mukaan ART-toiminta ei sovi kaikille kehitysvammaisille henkilöille. Ohjaajat olivat sitä mieltä ettei toiminnan järjestäminen keski-ikäisille kehitysvammaisille ollut tarkoituksenmukaista. Ohjaajat perustelivat mielipidettensä sillä ettei kyseisissä ryhmissä oltu havaittu minkäänlaista kehitystä vuoden jakson aikana. Ohjaajien kokemusten mukaan osallistuminen ART-toimintaan vaatii ryhmäläiseltä riittävää ymmärryksen tasoa ja kommunikointikykyä. Parhaiten menetelmän on koettu soveltuvan parempitasoisille, nuorille haastavasti käyttäytyville kehitysvammaisille.

*Vaihtelevasti(sopii kehitysvammaisille), siis tosi huonosti riippuen ihan ryhmästä että...*

*-ohjaaja*

*Keski-ikäiset kehitysvammaset ne on jo elämässä tietyt kuviot saaneet...*

*-ohjaaja*

Ohjaajien ja ryhmäläisten kokemuksen mukaan ART-toiminta on ryhmäläisille myös haastavaa. Mallintaminen vaatii totuttelua ja lisäksi tuki ohjaajalta saattaa olla tarpeellista pitkänkin aikaa. Kehitysvammaisten oman kokemuksen mukaan jotkin käsiteltävät asiat tuntuivat vaikeilta eikä niitä ole oppinut täysin vielä harjoittelun jälkeenkään.

*että en mie sitä (ryhmään mukaan menemistä) tavallaan oo täysin oppinu --- vähän vaikee mennä ite yksin kokkeileen. Tuntee ittensä heti ulkopuoliseksi tai jotain...*

*-ryhmäläinen*

Ohjaajien kokemusten mukaan ART-opetusohjelma ei sellaisenaan ole ollut toimiva väline kehitysvammaisten kanssa työskentelyyn. Ohjaajat kertoivat joutuneensa yksinkertaistamaan aihesisältöjä, jotta asiat ehdittäisiin paremmin

käsitellä. Tämän lisäksi ohjaajat kertoivat etteivät ole opetuksessaan voineet käyttää samoja termejä kuin opetusohjelmassa on mainittu, vaan nimitykset on pitänyt selkokielistä. Eräessä ryhmässä myös ”häsläämispäiväkirja”, johon on tarkoituksena kirjata tapahtuneet konfliktitilanteet, on jouduttu jättämään pois käytöstä vääränlaisen huomion saannin takia.

*Ei kukaan kehitysvammanen ymmärrä mitä tarkoittaa mallintaminen elikkä harjoittelu.*

*-ohjaaja*

*-Meillä just se häsläämispäiväkirja ei välttämättä oo otettu sitte esille sillai ko se ois sitte ainaki tämän yhen kohalla ollu sillai vähän niinku semmosta...*

*-Leuhkimista?*

*-Nii.*

*-ohjaajat*

Ohjaajien kokemuksen mukaan ART-toiminta vaatii pitkäjänteisyyttä ja sitoutumista. Pitkäjänteinen toiminta on tarpeen sillä eteneminen on hidasta eikä tuloksia saavuteta vielä lyhyellä aikavälillä. Etenkin muutos haastavassa käyttäytymisessä vaatii pitkäaikaista harjoittelua. Ryhmäläisillä tulisi myös olla mahdollisuus sitoutua toimintaan niin että heillä olisi mahdollisuus osallistua kaikkiin viikkotapaamisiin. Ohjaajien mukaan sitoutumattomat jäsenet ovat häirinneet ryhmän toimintaa ja aiheuttaneet turhautumisen tunteita sekä ohjaajille että muille ryhmäläisille.

*se on --- vähä vois sanoo turhauttavaa välillä et sä ite panostat siihen ja sit yhtäkkii sä huomaatki et sul on kolme kaverii joista kaks on lähteny tai kaks lähtee.*

*-ohjaaja*

*Ja se yks haluais hirveesti jatkaa, mutta miten sitä yksin.*

*-ohjaaja*

ART-toiminnalla on koettu olevan positiivisia vaikutuksia ryhmäläisten elämään. Ohjaajien mukaan ryhmäläiset ovat alkaneet pohtia omaa käyttäytymistään ja miettiä uudenlaisia ratkaisumalleja ongelmatilanteisiin. Haastatteluissa ohjaajat ja ryhmäläiset antoivat esimerkkejä positiivisista muutoksista käyttäytymisessä, näitä tarkastellaan syvemmin seuraavassa luvussa.

*kyllä sinne ihan hyvällä mielellä mennee, tietää että se auttaa joskus jopa jotaki... elämässä.*

*-ryhmäläinen*

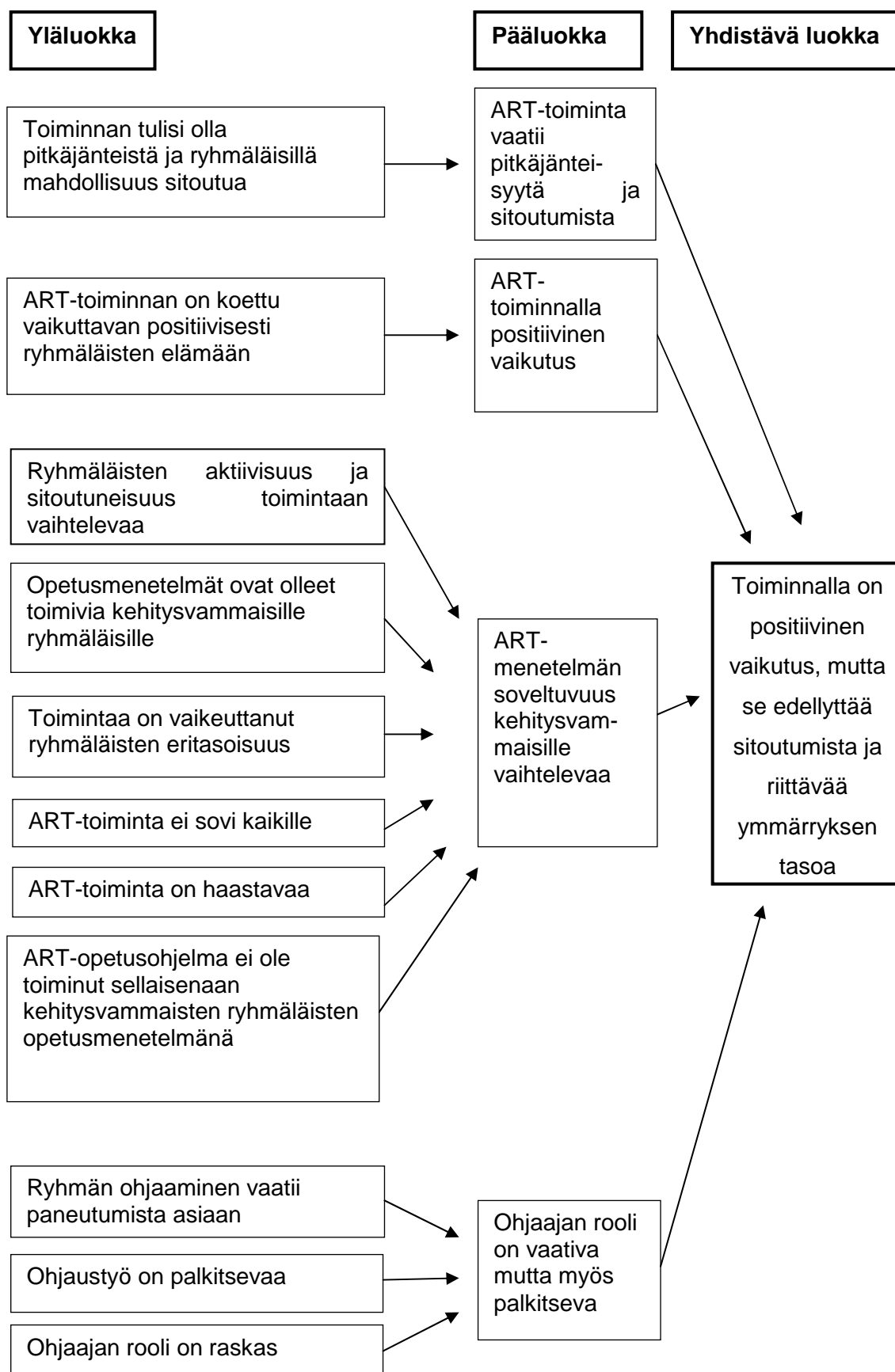
ART-toiminnan ohjaajien rooli on raskas mutta samalla palkitseva. Ohjaajien mukaan tapaamisten järjestäminen vaatii suunnittelua ja hyvä ohjaaminen harjoittelua. Ohjaajan rooli ryhmän toiminnassa korostuu erityisesti silloin kun ryhmän jäsenten ymmärryksen taso on matala. Ohjaajat kokivat raskaaksi myös välikäteen joutumisen muun muassa silloin kun vanhemmat ovat kritisoineet ART-tapaamisten peruuntumista ohjaajista johtumattomista syistä. Palkitsevaksi ohjaajat kokevat työnsä silloin kun ryhmä on toimiva ja edistymistä tapahtuu.

*nää pystyt menemään jouhevasti niitä asioita etteenpäin niin kyllä sitä jaksaa ihan erilailla vettäkin sitä ryhmää.*

*-ohjaaja*

*Kyllä se aina palkitsee ---- kun on jonku asian saanu selitettyä sillä lailla että se mennee sille ryhmäläiselle perille ja se oikeesti niinkö tajuaa se.*

*-ohjaaja*



Kuvio1. Ohjaajien ja kehitysvammaisten ryhmäläisten kokemuksia ART-toiminnasta.

## 5.2 Kokemukset ART-toiminnan vaikutuksesta käytökseen vaihtelevia

Ohjaajien ja kehitysvammaisten ryhmäläisten kokemusten mukaan ART-toiminnan vaikutukset ryhmäläisten käytökseen ovat vaihtelevia. Vaikutuksia määrittelevien pääluokkien nimiksi muodostuivat vaikutukset ajattelun tasolla, vaikutukset käyttäytymisen tasolla ja ei havaittua vaikutusta käytöksessä. Ohjaajat olivat vahvasti sitä mieltä että ART-toiminnalla on ollut vaikutusta kehitysvammaisten ryhmäläisten ajattelutapoihin. Ohjaajien kokemusten mukaan ryhmäläiset käsittelevät tapahtuneita väkivaltatilanteita ART-toiminnan avulla. Tämän lisäksi ryhmäläiset tiedostavat keinoja vihanhallintaan ja ovat myös alkaneet pohtia omaa käyttäytymistään sekä mahdollisia ratkaisumalleja ongelmatilanteisiin.

*Joo se häsläämispäiväkirjaki --- sen avulla ne niinkö käy niitä tilanteita joissa on ollu joku konflikti tai joku vastaava --- että mitä ne on siinä tehny ja missä se on tapahtunu --- Oikeesti niinkö mieltivät niitä että monesti se on --- että mää löin sua nyrkillä nokkaan ja sitte siitä ei oo niinkö enää mittää sen jälkehen...nii tavallaan että ne pui niinkö sitä.*

*-ohjaaja*

*ne keinot --- mitä hän oli pohtinu --- mitkä vois rauhoittaa, ni hän tiedosti ne siinä ennen sitä purkausta, aggressiota, mutta ei vielä osannu ihan käytäntöön tuua niitä..*

*-ohjaaja*

Kehitysvammaiset ryhmäläiset osasivat kuvailla useita harjoittelemaansa sosiaalisia taitoja ja antaa esimerkkejä tilanteista, joissa taitoja voisi käyttää. Osa ryhmäläisistä osasi myös kertoa oppimastaan itselleen uudesta sosiaalisesta taidosta, mutta myönsi sen käyttämisen todellisessa tilanteessa olevan haasteellista.

*semmosia niinku toinen puhuu keskenään (nostaa kaksi kättä eteensä), nii ei saa mennä häiritteen sitä ja sitte ko se se on*

*puhunu asian, nii sitte mennee puhumaan asian jos on asiaa. Jos on johonki asiaan kiire nii sitte tuota sannoo: "anteeks saanko häiritä, mulla on kova kiire sanoa asia" ja kertoo sen asian sitte.*

*-ryhmäläinen*

*No mulla on jääny se mieleen minkä mää oon oppinu...---mukaan meneminen siis niinkö tommosee porukkaa ja tämmösii juttuihi nii se oli vähä vaikee ja se on vieläki vaikee...*

*-ryhmäläinen*

Ohjaajien kokemusten mukaan ryhmässä toimiminen on helpottunut ajan myötä. Ohjaajat kertoivat ryhmäläisten osallistuvan mallintamistilanteisiin rohkeammin, ideoivan tilanteita itse ja antavan toisilleen palautetta käyttäytymisestä. Ohjaajien mukaan osa ryhmäläisistä on myös ryhmän ulkopuolella osoittanut oppineensa hyviä käytöstapoja. Kehitysvammaiset ryhmäläiset itse eivät saaneet mieleensä esimerkkejä käyttäytymisensä muutoksesta mutta jotkut heistä kertoivat saaneensa positiivista palautetta ohjaajilta.

*Noo.. Jos joku on alkanu vaikka hölmöileen nii mää en oo menny mukkaan siihen*

*-ryhmäläinen*

*...hakisikko mulle sen tai avaisikko mulle oven tai että ei tuu enää sillä että "vittu se ovi aukii..."*

*-ohjaaja*

*tämä nainen niinku ohjeisti sitä toista että: "no aika, aika...oot sää kyllä teheny vähän niinku hölmösti tuossa asiassa... --- oisko kannattanu tehdä jotenki eri tavalla"*

*-ohjaaja*

Kysyttäessä opettelemiensa taitojen käyttämisestä osa kehitysvammaisista ryhmäläisistä kielsi kokeilleensa taitoja ryhmän ulkopuolella. Ohjaajat kokivat

että keski-ikäisten kehitysvammaisten ryhmässä havaittua muutosta käyttäytymisessä ei ollut. Muutosta aggressiivisessa käyttäytymisessä ei myöskään oltu havaittu. Merkittävimpänä syynä tähän pidettiin ART-jakson lyhyttä kestoja, jonka aikana ei ehditä vaikuttaa niin suureen asiaan kuin haastava käyttäytyminen.

*yks asia oli jäänyt mieleen: aika ja paikka, mutta mitään muuta ei jäänyt siinä vuojen aikana (keski-ikäisten kehitysvammaisten ryhmässä)*

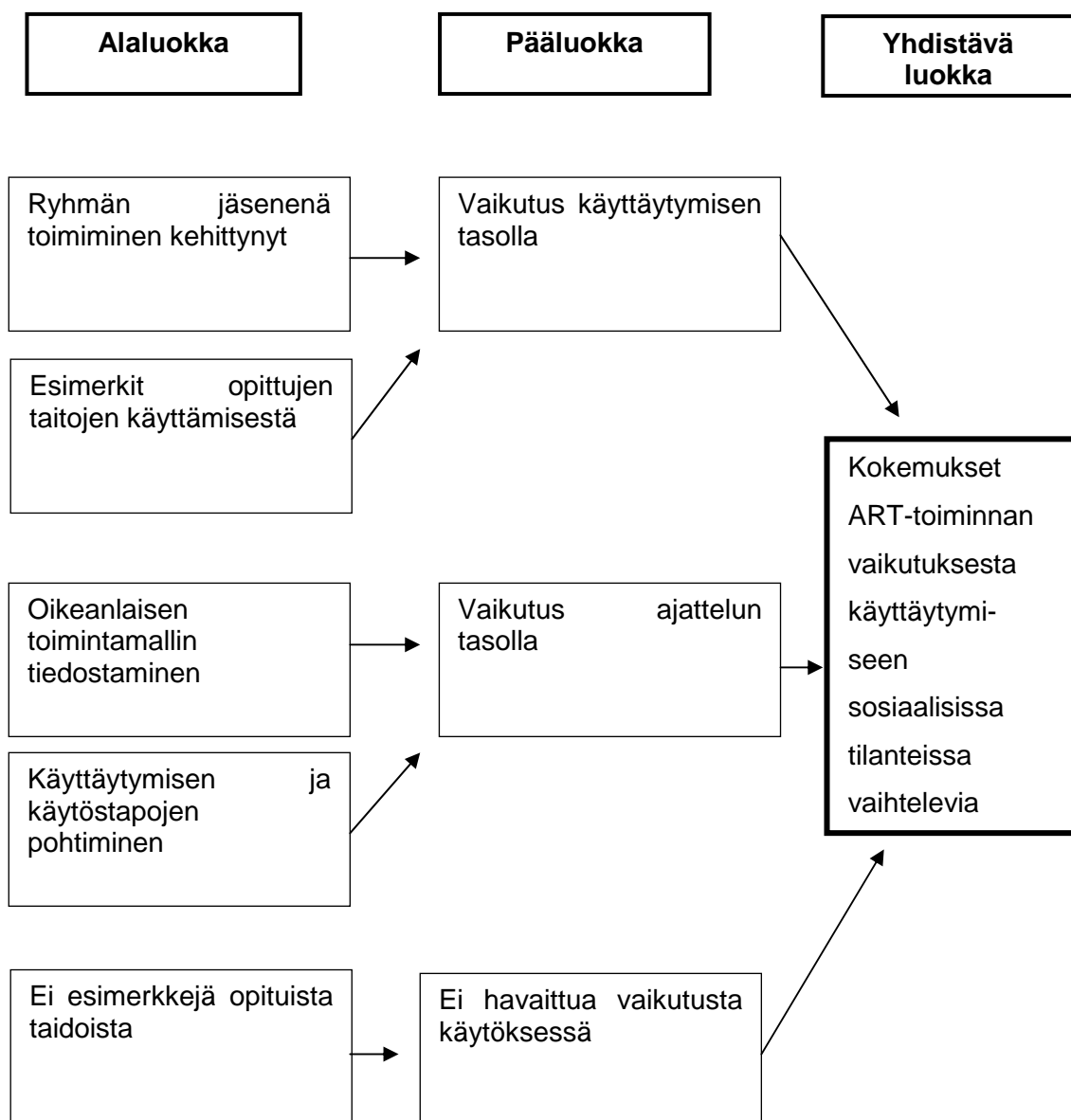
*-ohjaaja*

*Minä en oo vielä kokkeillu vielä. En oo vielä...*

*-ryhmäläinen*

*Se vaatii kuitenkin varmaan pitemmän projektin se että ne ongelmatilanteet harvenee, se on nii monest tekijäst kii...*

*-ohjaaja*



Kuvio 2. ART-toiminnan vaikutus ryhmäläisten käyttäytymiseen sosiaalisissa tilanteissa ohjaajien ja kehitysvammaisten ryhmäläisten kokemuksen mukaan.

### 5.3 Kehitysideoita

Ohjaajien ja ryhmäläisten kehitysajatukset liittyivät kohderyhmän tarkentamiseen, ryhmän muodostukseen paneutumiseen, ART-toiminnan huomiomiseen osana ohjaajien työnkuvaa ja ajan lisäämiseen. Ohjaajat olivat sitä mieltä että ART-toiminta tulisi jatkossa suunnata nuorille ja haastavasti käyttäytyville kehitysvammaisille jotta toiminnan tarkoitus säilyisi oikeana. Ohjaajien mukaan ryhmiin tulevilla henkilöillä tulee olla myös riittävä ymmärryksen taso ja kyky tuottaa puhetta. Lisäksi ryhmäläisellä tulee olla mahdollisuus sitoutua ART-toimintaan.

*Ja semmoseen vuorovaikutukseen, keskustelluun täytyy kyetä.. ja pohdintaan.*

*-ohjaaja*

*...että se on niinku näille nuorille ja näille haastavasti käyttäytyville hyvätasoisille kehitysvammassille...*

*-ohjaaja*

Ryhmän muodostaminen koettiin ohjaajien näkökulmasta erityisen merkitykselliseksi muun muassa mahdollisimman sujuvan toiminnan vuoksi. Edellytyksenä sujuvalle toiminnalle ja etenemiselle pidettiin ryhmän sisäistä ryhmäläisten samantasoisuutta ja –kaltaisuutta. Myös osa kehitysvammaisista ryhmäläisistä kertoi turhautuvansa välillä siihen että aiheissa eteneminen on liian hidasta. Eräs ohjaajista toi esiin ajatuksen ryhmien kokeiluvaiheesta, jonka aikana ohjaajat voisivat tutustua ryhmäläisiin ja näkisivät heidän lähtötasonsa, minkä jälkeen lopulliset ryhmät olisi helpompi muodostaa.

Ohjaajat olivat tyytyväisiä nykyiseen 3–4 hengen ryhmäkokoon, mutta ryhmäläisistä osa oli sitä mieltä että ryhmässä olisi hyvä olla enemmän kuin kolme henkilöä, jotta mielipiteitä kuultaisiin enemmän. Ohjaajat toivat esille myös idean omasta ryhmästä Tahkokankaan tilapäisasiakkaille. Tilapäisasiakkaiden ryhmä poikkeaisi muista ryhmistä niin että ryhmäläiset osallistuisivat toimintaan vain sen aikaa kun ovat Tahkokankaalla ja toiminta sekä sisältö järjestettäisiin sen mukaisesti.

*...joku heleppo aihekki mennee vähä liian tarkasti. Se vähä pitkästyttää ja hermostuttaa.*

*-ryhmäläinen*

*vois olla semmonen että ekaks kokkeilis niitä ryhmiä ja sitte josaki vaiheessa laittas sekasi ja alottaa uuestaan*

*-ohjaaja*

*se (tilapäisasiakkaiden ryhmä) on kyllä yks mikä ois tosi hyvä --- sinne vois tulla sitten nonstoppina vähä että nyt mää kerkeen käyä vaan kaks kertaa ja aivan sama.*

*-ohjaaja*

Ohjaajien mukaan ART-toiminta vie yllättävän paljon aikaa myös ryhmän ulkopuolella. Toiminnan suunnittelulle, yhteisille palavereille tai ryhmäläisten arvioinnille ei ole erikseen varattu työaikaa, vaikka sellainen ohjaajien toiveena on. Ohjaajat kertoivat myös ryhmän tapaamiseen lähtemisen olevan ongelmallista joskus kun työvuoroissa ei ole erikseen huomioitu ART-ryhmän vetämistä vaan työntekijän tulisi olla samaan aikaan myös omalla osastollaan tai ohjauspaikallaan.

*Pittää ite sovitella se, että meillähän on se työaika kaheksan tuntia ja siinä välissä sitte jos me keritään nii me tehää. Että ei meillä oo semmosta "Art-aikaa" (näyttää sormilla) sitte annettu...*

*-ohjaaja*

*sää just häthättää kerkeet käyä sen ryhmän nykäseen ja sitte äkkiä johonki toiseen..*

*-ohjaaja*

Ohjaajien haastattelussa ajanpuute tuli esille useita kertoja. Ohjaajat kertoivat että osan ryhmäläisten kanssa asioiden kertaaminen on välttämätöntä. Ohjaajat

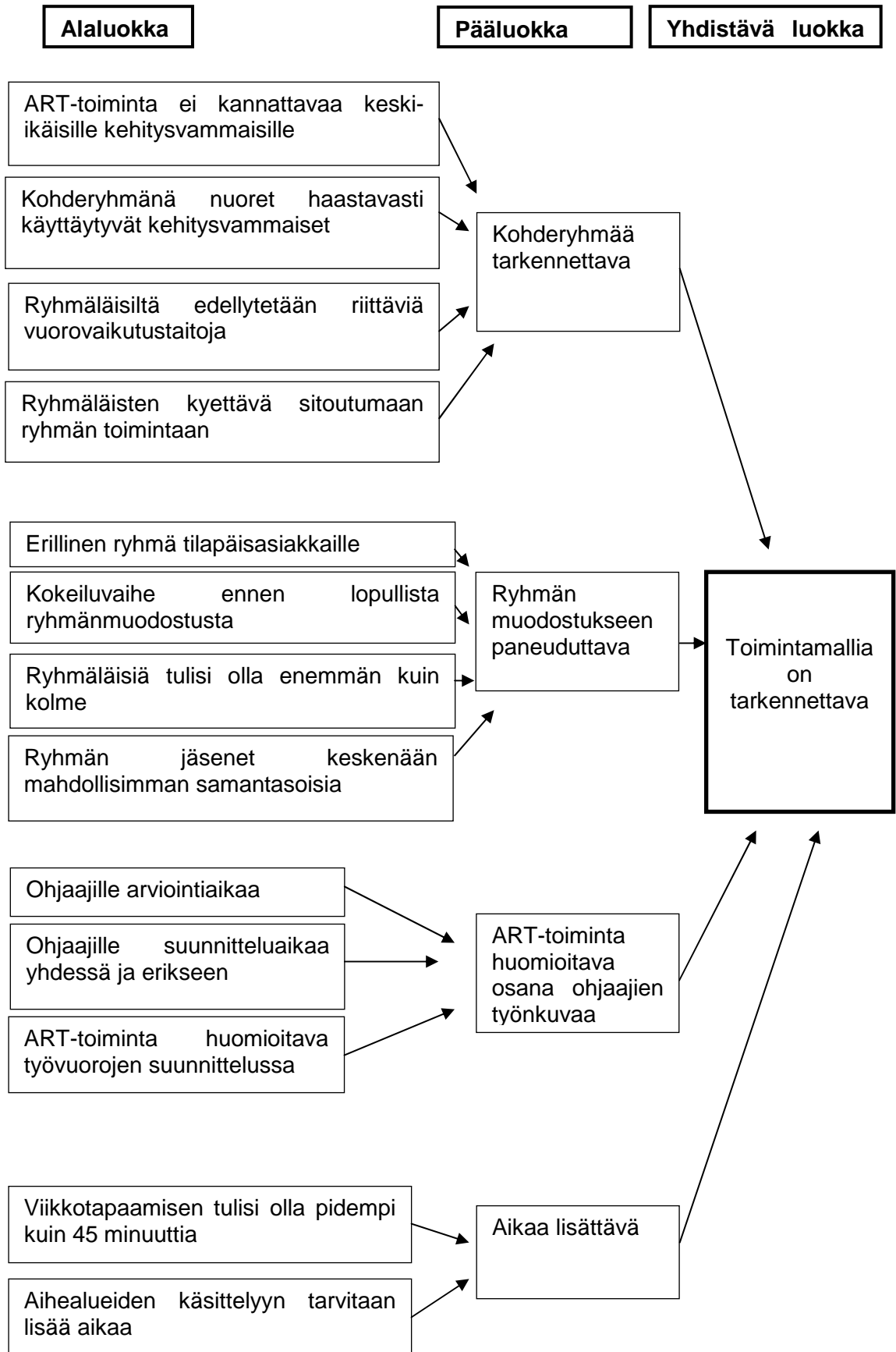
myös myönsivät ettei vuoden aikana ehditä käydä läpi kaikkia ART-opetusohjelmassa mainittuja aiheita, vaan aiheita on pitänyt muokkailla. Ohjaajat olivat myös sitä mieltä ettei vihan hallintaa ehditä harjoitella tarpeeksi, jotta merkittäviä tuloksia saavutettaisiin. Haastattelussa eräs ohjaajista mainitsi että esimerkiksi yhden ja puolen vuoden mittainen jakso voisi vastata paremmin tarpeisiin. Ohjaajat olivat tyytyväisiä 45–60 minuutin viikkotapaamisten keston ja määrään. Kehitysvammaisten ryhmäläisten haastattelussa eräs ryhmäläisistä, jonka ryhmän tapaamiset kestävät 45 minuuttia, oli sitä mieltä että tapaamisen kesto on liian lyhyt.

*Mmh... no että artti kestäs pitempään, ettei ois vaan 45 minuuttia.*

*-ryhmäläinen*

*Eka pitäis olla aikaa, hirveesti aikaa käyä ne läpi, sitte vielä kerrata niitä että ...vuosi ei oikeestaan, se on aika lyhyt aika.*

*-ohjaaja*



Kuvio 3. Ohjaajien ja kehitysvammaisten ryhmäläisten kehitysideat.

## 6 JOHTOPÄÄTÖKSET

1. ART-menetelmä ei sellaisenaan sovellu käytettäväksi työvälineeksi kehitysvammaisten henkilöiden kanssa. Aihe sisältö on liian laaja ja monimutkainen, opetusohjelmassa käytetyt ilmaisut eivät ole kehitysvammaisille helposti ymmärrettäviä.
2. ART-toiminnalla on mahdollisuuksia vaikuttaa kehitysvammaisten ryhmäläisten käyttäytymiseen. Vuoden aikana merkittävimmät muutokset havaittiin käytöstapojen kohentumisena sekä omien ja muiden henkilöiden käyttäytymismallien pohdiskeluna.
3. Vuosi on liian lyhyt aika suurten muutoksien saavuttamiselle haastavassa käyttäytymisessä. Uusien taitojen opetteleminen vie kehitysvammaisilta henkilöiltä enemmän aikaa eikä uusia toimintamalleja ehditä omaksua vielä vuoden kestävän jakson aikana.
4. ART-toiminnan kohdejoukko on nuoret haastavasti käyttäytyvät kehitysvammaiset, joilla on riittävä ymmärryksen taso ja kyky kommunikoida.
5. Ryhmien muodostamisella on merkitystä toiminnan sujuvuuden kannalta. Mielekkään ja tehokkaan toiminnan takaamiseksi on tärkeää, että ryhmän jäsenet ovat keskenään mahdollisimman samankaltaisia iältään, ymmärrystasoltaan ja kommunikointitaidoiltaan.
6. ART-ryhmän ohjaaminen vaatii ohjaajilta suunnittelua ja aikaa. Ryhmän tapaamisten sisältöä pitää valmistella etukäteen, minkä vuoksi olisi tarpeellista järjestää ohjaajille ART-aikaa tapaamisten ulkopuolella.

## 7 POHDINTA, JATKOTUTKIMUSHAASTEET JA TULOSTEN VERTAILUA AIEMPIIN TUTKIMUKSIIN

### 7.1 Pohdinta

Opinnäytetyö antaa uutta tietoa siitä millaisia vaikutuksia ART-toiminnalla on kehitysvammaisten henkilöiden käyttäytymiseen yhden vuoden mittaisen jakson aikana. Opinnäytetyön tulokset osoittavat myös sen miten ART-toimintaa voidaan jatkossa kehittää paremmin kehitysvammaisille henkilöille soveltuvaksi. Opinnäytetyön avulla opinnäytetyöntekijät, yhteistyökumppani ja muut tahot saavat uutta tietoa työvälineestä, jolla voidaan parantaa kehitysvammaisten henkilöiden sosiaalisia taitoja.

Mielestämme olemme saavuttaneet opinnäytetyössä asettamamme tarkoituksen ja tavoitteen hyvin. Kaikkiin asetettuihin tutkimustehtäviin saatiin vastaukset. Tuloksemme kuvailevat ohjaajien ja kehitysvammaisten ryhmäläisten kokemuksia ART-toiminnasta kattavasti. Opinnäytetyön tuloksien avulla toimintaa pystytään kehittämään tarkoituksen mukaisesti.

ART-menetelmää tulisi jatkossa kehittää paremmin kehitysvammaisten tarpeisiin vastaavaksi. Toimintaa tulisi ehdottomasti jatkaa ja ART-jaksojen kesto pidentää. Toiminnan kohderyhmää tulisi tarkentaa ja ryhmien muodostukseen paneutua syvemmin. Erilaisille kohdejoukoille tulisi tarjota mahdollisuudet omaan ART-ryhmään. Kaiken tämän toteuttaminen edellyttää ennen kaikkea ohjaajien ajankäytön uudelleen resurssointia ja ART-toiminnan tarkempaa huomioimista työnkuvassa.

### 7.2 Jatkotutkimushaasteet

Mielestämme kiinnostavia jatkotutkimushaasteita olisivat ART-toiminnan vaikutusten tutkiminen pidemmällä ajanjaksolla. Opinnäytetyömme tuloksissa todettiin että vuoden kestävä jakso ei ole riittävä suurempien muutosten

saavuttamiseksi. Tämän takia olisikin kiinnostavaa selvittää millaisia vaikutukset käytökseen olisivat esimerkiksi kahden vuoden jakson jälkeen.

Toinen mielenkiintoinen aihe jatkotutkimukselle voisi olla ART-menetelmän käyttö ja vaikutusten tutkiminen haastavasti käyttäytyvien lasten kuntoutuksessa. Opinnäytetyössämme kuvailtujen ART-ryhmien jäsenet olivat nuoria ja täysi-ikäisiä. Parhaiten menetelmän todettiin soveltuvan nuorille. Olisi kuitenkin kiinnostavaa saada selville millaisia tuloksia voitaisiin saavuttaa jos ART-menetelmän käyttö aloitettaisiin jo lapsuusiässä.

### 7.3 Tulosten vertailua aiempiin tutkimuksiin

Suomalaisista tutkimuksista emme löytäneet sellaista työtä, jossa olisi tutkittu ART-menetelmää tai vastaavaa kehitysvammaisten henkilöiden kanssa työskenneltäessä. Opinnäytetyömme tarpeellisuus on siis jo siten perusteltua. ART-menetelmää on tutkittu vasta vähän ja aiemmissa tutkimuksissa toiminnan kohdejoukkona ovat olleet lastensuojelun ja psykiatrisen hoidon asiakkaat. Vertailimme opinnäytetyömme tuloksia kolmeen tuoreimpaan ART-menetelmää käsittelevään tutkimukseen.

Lindroos on tutkinut perhetukikeskuksen nuorten ja ryhmän ohjaajien kokemuksia ART-toiminnasta hyvin samankaltaiselle menetelmällä kuin me. Samoin kuin me, Lindroos on halunnut selvittää miten toiminta on vaikuttanut ryhmäläisten käyttäytymiseen, millaiseksi toiminta on koettu ja millaisia kehitysajatuksia kohdejoukolla on. Keskeisimmät tulokset osoittavat että menetelmä on koettu hyväksi ja toiminta on vaikuttanut joidenkin nuorten käyttäytymiseen, mikä tukee myös meidän opinnäytetyömme tuloksia. (Lindroos 2011, 29–30.)

Haapa-aho on vuonna 2012 toteuttanut opinnäytetyön, jossa selvittellään millaisia vaikutuksia kymmenen viikkoa kestäneellä ART-toiminnalla oli nuorisokodin nuoriin. Opinnäytetyön tulokset osoittavat että nuorten aggressiivinen käytös väheni merkittävästi jakson aikana, mutta tulos ei jäänyt

pysyväksi. (Haapa-aho 2012, 66.) Haapa-ahon opinnäytetyön tulokset tukevat oman opinnäytetyömme tulosta siitä, että ART-toiminta vaatii pitkäjänteisyyttä ja sitoutumista.

Savolainen on tutkinut opinnäytetyössään työntekijöiden kokemuksia ART-menetelmän käytöstä sekä kehittämisajatuksia alaikäisten psykiatrisen kuntoutuksen ja hoidon yksikössä. Savolaisen tutkimuksen tulokset osoittavat muun muassa että keskeisimmät kehitystarpeet koskevat suunnitteluun ja toteutukseen käytettäviä aikaresursseja. (Savolainen 2013, 112.) Savolaisen tutkimustulokset tukevat meidän opinnäytetyömme tuloksia, joissa todetaan että ART-toiminta tulisi paremmin huomioida osana ohjaajien työnkuvaa, sillä ohjaajat tarvitsevat aikaa suunnittelulle ja arvioinnille.

Aiempien opinnäytetöiden tulosten vertailu meidän opinnäytetyömme tuloksiin lisää opinnäytetyömme luotettavuutta. ART-menetelmää tutkittaessa on aiemminkin havaittu samankaltaisia tuloksia ja kehitystarpeita.

## 8 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

### 8.1 Eettisyys

Tutkimuksessamme olemme pyrkineet toimimaan eettisten sääntöjen mukaisesti. Eettisyyden voidaan sanoa olevan tutkimuksen selkäranka ja tutkimuksen selkärangan puuttuessa ei sillä voi sanoa olevan paljon painoarvoa. Kriittinen pyrkimys totuuteen on tieteen päämäärä ja eettiset normit auttavat tutkijaa pääsemään päämääräänsä rehellisin keinoin. (Mäkinen 2006, 28.) Aidon eettisyyden voidaan sanoa olevan tutkijan omaa halua ajatella ja toimia eettisesti oikein (Gylling 2006, 350).

Tutkijoiden ammattiryhmän ohjenuorana toimivat tutkimusetiikan normien kolme pääryhmää. Ensimmäinen pääryhmä pitää sisällään totuuden etsimistä ja tiedon luotettavuutta ilmentävät normit. Nämä normit ohjaavat käyttämään tieteellisen tutkimuksen menetelmiä ja esittämään luotettavia tuloksia, joiden oikeellisuus on muun tiedeyhteisön tarkistettavissa. (Kuula 2011, 24.) Tutkimusta kutsutaan reliabeliksi kun se on toistettavissa ja sen tulokset eivät ole sattumanvaraisia (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 226). Tutkimusaineistoa kerätessä tulee noudattaa tarkkuutta sekä käsittelyssä että arkistoinnissa (Kuula 2011, 24.) Opinnäytetyömme tutkimus-, aineistonkeruu ja analyysimenetelmien valinnat ovat perusteltuja ja aiheeseen soveltuvia. Opinnäytetyömme eri vaiheet on pyritty kuvaamaan tarkasti ja analyysintekoa on havainnollistettu kuvioden avulla.

Tutkittavan ihmisarvoa ilmentävät normit ovat toinen pääryhmä. Tämän pääryhmän normit ohjaavat tutkijaa välttämään vahingon aiheuttamista tutkittaville tai näiden yhteisöille sekä huomioimaan näiden itsemääräämisoikeudet. (Kuula 2011, 24.) Lähetimme haastateltaville ennakkoon kirjalliset suostumuslupalomakkeet (LIITE1 & LIITE2), joista kävi ilmi työmme tarkoitus ja tavoite. Haastatteluun osallistuminen oli kaikille henkilöille vapaaehtoista. Saatekirjeessä kerroimme myös aineiston keräämisestä ja

käytöstä, haastattelujen tallentamisesta ja materiaalin asianmukaisesta hävittämisestä opinnäytetyön valmistuttua. Opinnäytetyön aineiston käsittelyssä on noudatettu erityistä tarkkuutta haastattelun osallistuneiden henkilöiden anonymiteetin säilyttämiseksi. Opinnäytetyön tuloksista ei ole tunnistettavissa yksittäisiä henkilöitä ja haastateltuihin on viitattu ainoastaan ”ohjaaja” tai ”ryhmäläinen” -termeillä. Anonymiteetin suojelemiseksi emme myöskään ole määritelleet osallistujajoukkoa kovin tarkasti. Vahingon aiheuttamista on pyritty välttämään myös haastattelukysymyksiä esitettäessä. Kysymykset on muotoiltu mahdollisimman neutraaleiksi eikä niillä ole haluttu johdatella haastateltavia vastaamaan tietyllä tavalla.

Kolmas tutkimuseettisten normien pääryhmistä on tutkijoiden keskinäisiä suhteita ilmentävät normit. Tässä pääryhmässä keskeistä on muun tiedeyhteisön työn huomioiminen ja kunnioittaminen. (Kuula 2011, 24.) Opinnäytetyötä tehdessämme olemme perehtyneet laajasti aihetta käsittelevään tutkimustietoon ja teoriaan. Opinnäytetyössämme olemme kuitenkin selkeästi erottaneet muiden tutkimukset ja teoretiedon omista tutkimustuloksistamme ja johtopäätöksistämme. Lähteemme ovat tarkoin valikoituja eikä niitä ole plagioitu. Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti opinnäytetyössämme on lisäksi noudatettu yleistä huolellisuutta, rehellisyyttä ja suunnitelmallisuutta (Kuula 2011, 34).

## 8.2 Luotettavuus

Opinnäytetyön luotettavuutta voidaan arvioida sen validiuden ja reliabiliteetin avulla. Validiudella tarkoitetaan tutkimusmenetelmän kykyä mitata tutkimuksen kohteena olevaa asiaa. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2007, 226.) Opinnäytetyömme on validi sillä tutkimusmenetelmämme ovat hyvin perusteltuja ja tutkimuksen tarkoitukseen soveltuvia. Haastattelu on kaikkein luonnollisin tapa saada selville siitä mitä ihmiset itse ajattelevat jostain tietystä asiasta.

Validiutta tarkoittaa myös se, että haastattelun lisäksi olemme käyttäneet täydentävänä menetelmänä havainnointia (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 28). Luotettavuutta lisää myös se että haastattelutilanteet videoitiin, mikä takasi mahdollisimman tarkan litteroinnin.

Opinnäytetyömme reliabiliutta voidaan arvioida muun muassa sen avulla miten tarkasti olemme kuvanneet työskentelymme eri vaiheet sekä tutkimusolosuhteet. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 231; Bell 1999, 103.) Analyysin tekoa olemme pyrkineet selkeyttämään kuvioden avulla sekä liittämällä tulososioon alkuperäisiä ilmauksia haastatteluista. Opinnäytetyömme on toistettavissa milloin vain ja uskomme että kuka tahansa saisi samankaltaiset tulokset samoissa olosuhteissa.

Työn luotettavuuteen on voinut vaikuttaa pieni ryhmäkoko ja haastateltavien jännitys haastattelutilanteessa. Kehitysvammaisten ryhmäläisten haastattelutilanteessa oli mukana yksi ohjaaja ja eräässä haastattelun vaiheessa hän yritti auttaa ryhmäläisiä muistamaan mitä tapaamisissa oli harjoiteltu. Analyysivaiheessa olemme poistaneet sen kohdan, jossa ohjaaja avustaa ryhmäläistä vastauksen kanssa sillä koemme ettei ryhmäläinen olisi vastannut samalla tavalla ilman ohjaajan vaikutusta.

Ryhmähaastattelu on myös voinut vaikuttaa ryhmäläisten ja ohjaajien vastauksiin. Kaikkea ei ole välttämättä haluttu kertoa muiden haastatteluihin osallistuneiden läsnä ollessa tai vastauksissa on saatettu myötäillä muiden sanomisia. Luotettavuuteen voi vaikuttaa myös se, että haastatteluita purettaessa joku vastaus on saattanut jäädä kuulematta päällekkäisen puheen ja sen aiheuttaman hälinän vuoksi. Litterointi vaiheessa jokun vastauksista on voinut jäädä pois myös liian epäselvän tai hiljaisen puheen takia, vaikka litteroinnissa onkin noudatettu mahdollisimman tarkkaa aukikirjoittamista.

## 9 LÄHTEET

- Ahonen, Kirsi 2012. Kehitysvammaisen psykososiaalinen toimintakyky. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu. Hoitotyön suuntautumisvaihtoehto. Opinnäytetyö.
- Bell, Judith 1999. Doing your research project – A guide for first-time researchers in education and social science. 3. painos Buckingham: Open University press.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 6. painos. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2001. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I – metodin valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Chydenius-Instituutin julkaisuja 2/2001. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystyö i.a. Vammaispalvelut. Viitattu 5.1.2013 <http://www.eksote.fi/Kiinteasivu.asp?KiinteasivuID=562&NakymaID=7>
- Gibbs, John C.; Glick, Barry & Goldstein Arnold P. 2011 . Aggression Replacement Training – Ryhmäharjoitusmenetelmä aggressiivisesti käyttäytyville nuorille. 3. painos. Illinois: Research Press.
- Gillberg, Christopher 1999. Autismi ja autismin sukuiset häiriöt lapsilla, nuorilla ja aikuisilla. Tukholma: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Haapa-aho, Terhi 2012. Nuorisokodin ART-menetelmään perustuva kiukunhallintaryhmä – nuorten, ohjaajien ja työyhteisön kokemuksia. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 1993. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Itkonen, Tiina 1998. MAPS – Tavoitteena elämänlaatu. Teoksessa Oiva Ikonen (toim.) Autismi – teoriasta käytäntöön. Jyväskylä: PS-Viestintä Oy.
- Itälän, Merja; Leinonen, Elina & Saloviita, Timo 1994. Kultakutri karhujen talossa. Kehitysvammaisen lapsen perheen voimavarat ja selviytyminen. Teoriasta käytäntöön 3. Tampere: Kehitysvammaisten Tukiliitto ry.
- Kaski, Markus; Manninen, Anja & Pihko, Helena 2009. Kehitysvammaisuus. 4., uudistettu painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. 2. painos. Juva: WS Bookwell Oy.
- Kerola, Kyllikki & Sipilä, Anna-Kaisa 2007. Haastava käyttäytyminen. Syitä, muutoksen mahdollisuuksia. Oulu: Tervaväylän koulu.
- Kiviniemi, Kari 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Chydenius-Instituutin julkaisuja 3/2001. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kontio, Marja-Liisa 2000. Laitoksessa asuvan kehitysvammaisen vanhuksen haastava käyttäytyminen ja hoitajan käyttämiä vaikuttamiskeinoja. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen tiedekunta. Väitöskirja.
- Kuula, Arja 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. 2., uudistettu painos. Jyväskylä: Bookwell Oy.
- Kylmä, Jari & Juvakka, Taru 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Laki kehitysvammaisen erityishuollosta 23.6.1977/519. Viitattu 5.1.2013.  
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>
- Lindroos, Leena 2011. Kokemuksia sosiaalisten taitojen harjoittelusta ART-menetelmän avulla. Tampereen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

- Lönnqvist, Jouko 2011. Mielenterveyden häiriöiden luokittelu ja diagnostiikka. Teoksessa Markus Henrikson; Jouko Lönnqvist; Mauri Marttunen & Timo Partonen (toim.) Psykiatria. 9., uudistettu painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Malm, Marita; Matero, Marja; Repo, Marjo & Talvela, Eeva-Liisa 2006. Esteistä mahdollisuuksiin, vammaistyön perusteet. Porvoo: WSOY.
- Morse, Janice M.; Swanson Janice M.; Kusel, Anton J. 2001. The nature of qualitative evidence. California: Sage Publications
- Mäkinen, Olli 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri 2012. Kehitysvammahuolto. Viitattu 30.9.2012. <https://www.ppsHP.fi/kehitysvammahuolto>
- Savolainen, Jussi 2013. Aggression Replacement Training-toiminnan kehittäminen erityisen vaikeahoitoisten alaikäisten psykiatrisessa tutkimus- ja hoitoyksikössä. Tampereen ammattikorkeakoulu. Kliinisen asiantuntijan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5., uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

## LIITE1: Haastatteluun suostumuslomake ryhmäläisille

Hyvä ART –ryhmäläinen ja omainen / edunvalvoja / huoltaja

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Oulun Diakonia-ammattikorkeakoulusta ja teemme opinnäytetyötä yhteistyössä Tahkokankaan palvelukeskuksen kanssa. Opinnäytetyömme aiheena on Aggression Replacement Training –menetelmä eli ART –menetelmä. Tarkoituksenamme on tutkia ryhmäläisten ja ohjaajien kokemuksia ART –toiminnasta ja ryhmässä harjoitelluista sosiaalisista taidoista.

Opinnäytetyötä varten tulemme tekemään ryhmähaastattelun, johon haemme nyt osallistujia ART –ryhmäläisistä. Haastatteluun osallistumalla annatte arvokasta tietoa meille ja Tahkokankaan palvelukeskukselle sekä muille tahoille ART –menetelmästä sosiaalisten taitojen harjoitusvälineenä.

Haastatteluaineisto tullaan käsittelemään ehdottoman luottamuksellisesti eikä yksittäisiä haastatteluun osallistujia ole mahdollista tunnistaa opinnäytetyöstämme. Haastatteluaineisto hävitetään kun opinnäytetyö on tehty. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista, toivomme että vastaatte tähän kirjeeseen joko myönteisesti tai kielteisesti.

ART –ryhmäläisen nimi: \_\_\_\_\_

Osallistuu\_\_\_ Ei osallistu\_\_\_ ryhmähaastatteluun.

Allekirjoitus ja nimenselvennys \_\_\_\_\_

Allekirjoittamalla tämän lomakkeen suostun haastattelun tallentamiseen ja saadun aineiston käyttöön opinnäytetyössä yllä mainituin ehdoin.

Ilmoitattehan vastauksenne mahdollisimman pian tällä lomakkeella ART- ryhmän ohjaajalle tai skannaamalla allekirjoitetun lomakkeen ja lähettämällä sen toiseen alla olevista sähköpostiosoitteista **4.3.2013**

Mikäli haluatte kysyä jotain opinnäytetyöhön liittyen, voitte vapaasti ottaa yhteyttä sähköpostitse

anna.ervasti@student.diak.fi tai kimmo.jarvitalo@student.diak.fi

Ystävällisin terveisin,

sosionomiopiskelijat Anna Ervasti & Kimmo Järvitalo

## LIITE 2: Haastatteluun suostumuslomake ohjaajille

Hyvä ART –ohjaaja

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Oulun Diakonia-ammattikorkeakoulusta ja teemme opinnäytetyötä yhteistyössä Tahkokankaan palvelukeskuksen kanssa. Opinnäytetyömme aiheena on Aggression Replacement Training –menetelmä. Tarkoituksenamme on tutkia ryhmäläisten ja ohjaajien kokemuksia ART –toiminnasta ja ryhmässä harjoitelluista sosiaalisista taidoista.

Opinnäytetyötä varten tulemme tekemään ryhmähaastattelun, johon haemme nyt osallistujia ART –ohjaajista. Haastatteluun osallistumalla annatte arvokasta tietoa meille ja Tahkokankaan palvelukeskukselle sekä muille tahoille ART –menetelmästä sosiaalisten taitojen harjoitusvälineenä.

Haastatteluaineisto tullaan käsittelemään ehdottoman luottamuksellisesti eikä yksittäisiä haastatteluun osallistujia ole mahdollista tunnistaa opinnäytetyöstämme. Haastatteluaineisto hävitetään kun opinnäytetyö on tehty. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista, toivomme että vastaatte tähän kirjeeseen joko myönteisesti tai kielteisesti.

Osallistun\_\_\_ En osallistu\_\_ ryhmähaastatteluun.

Allekirjoitus ja nimenselvennys \_\_\_\_\_

Allekirjoittamalla tämän lomakkeen suostun haastattelun tallentamiseen ja saadun aineiston käyttöön opinnäytetyössä yllä mainituin ehdoin.

Ilmoitattehan vastauksenne mahdollisimman pian toiseen alla olevista sähköpostiosoitteista.

Mikäli haluatte kysyä jotain opinnäytetyöhön liittyen, voitte ottaa yhteyttä sähköpostitse [anna.ervasti@student.diak.fi](mailto:anna.ervasti@student.diak.fi) tai [kimmo.jarvitalo@student.diak.fi](mailto:kimmo.jarvitalo@student.diak.fi)

Ystävällisin terveisin,

sosionomiopiskelijat Anna Ervasti & Kimmo Järvitalo

LIITE 3: Haastattelun runko

**1. Millaisia kokemuksia ART –toiminnasta ohjaajilla ja kehitysvammaisilla ryhmäläisillä on?**

- Ryhmä ja sen toiminta
- Harjoitukset
- Kotitehtävät

**1. Miten ART -toiminta on vaikuttanut ryhmäläisten käyttäytymiseen sosiaalisissa tilanteissa ohjaajien ja kehitysvammaisten ryhmäläisten näkemyksen mukaan ?**

- Opitut sosiaaliset taidot
- Muutos käyttäytymisessä/ toiminnassa
- Saatu palaute ulkopuolisilta henkilöiltä

**2. Millaisia kehitysjatoksia ryhmäläisillä ja ohjaajilla olisi ART-toiminnan jatkon suhteen?**

- Parantamisehdotukset